

Eesti NSV Ministrite Nõukogu
Metsamajanduse ja Looduskaitse Peavalitsus

Pioneerilaager ja looduskaitse

V. Voore

Suvine koolivaheaeg on paljudele õpilastele aktiivseks puhkuseks pioneerilaagrites. Pioneerilaager - see on igale pioneerile vähemalt kolm nädalat huvitavat elu keset kaunist loodust tulvil päikest, turismi ning kodu-uurimist, ühiskondlikult kasulikku tegevust, sporti ja mängu.

Jätkates õppeaja kestel toimuvat kasvatustööd ning süvendades lastes õiget suhtumist ühiskonda ja sellesse keskkonda, kus inimene elab, töötab ja puhkab, s.t. loodusesse tuleb pioneerilaagriski tõsist tähelepanu pühendada tänapäeva looduskaitse küsimustele.

Laste viibimisel pioneerilaagrites saab olla mitmekülgne õppekasvatustlik efekt.

Esiteks, elavad pioneerid siin nädalaid väljaspool kodu või internaadi tingimusi ja neil tuleb olla n.ö. iseteenindamisel pea kõikides elu-olu lõikudes. Õpilastel tuleb hoolitseda oma stiili ja rüumide puhtuse, laagri kaunistamise ja oma lähedaste heakorrastuse ning ilustamise eest. Rehitsedes tegevust, kujundades ilupeenrat magamisruumi ette või lihtsalt väljast, olles valvel muru ja puudealuse puhtuse eest, hoolitsedes lillede eest vaasides jms. - see on igapäevane tegevus, mille jooksul toimub ka lapse esteetiline kasvatus.

Teiseks, - olgu matkal, jalutuskäigul metsas või võttes osa "Naturalistide Ringi", "Noorte kalasportlaste Ringi", "Roheliste patrullide" tegevusest, külastades mõnda looduskaitset või keeluala, valmistudes sellega rööbiti ette pioneerirakendustoriks saamiseks, õpitakse lähemalt tundma mitmesuguseid loodusobjekte ja mõistma loodusnähtusi. Seega süvendatakse n.ö. laagrielu taustal koolis saadud bioloogia- ning looduskaitsealaseid teadmisi. Nii on meil siin tegemist pioneerisuvise puhkeaja õpetusliku küljega.

Kolmandaks pakub laager suurepäraseid võimalusi viia õpilased otsesesse kontakti meie tänapäeva üleshitustööga, teotamisega, näidata kuidas töötav rahvas on loodust ümber kujundamas, tema rikkusi kasutamas, sealjuures aga ka looduslikke ressursse taastamas. Kui pioneerid panevad käed külge ja töötavad (jõukohaselt ja mõistes töö eesmärki, mis olgu neile tehtud selgeks!) kas kolhoosifarmis, metsamajandi puukoolis, aiandis, pargis, siis mõistavad nad, et võivad ka ise luua uusi väärtusi, olla kasulikud ühiskonnale ja oma kodumaale. Nii teostub ühiskondlikult kasulik töö.

Seega väljaleme taolise mitmekesise tegevusega kõiki tänapäeva looduskaitse ees seisvaid ülesandeid. Ka kasvatame noori tulevase meie maa looduse ja tema varade täisõiguslikke peremehi, kes oskavad näha looduses ilu, kes mõistavad selle ilu

estetiiline

looduse
tundmine

uusi
väärtusi
loomine

ja looduse kui terviku hoidmise vajadust, loodusrikkuste ratsionaalse kasutamise vajadust, kes teadlike kommunismi ehitajatena ei näe looduses üksi varasalve, vaid hindavad teda kui keskkonda, kus saab puhata, taastada tervist ja rahuldada oma esteetilisi nõudeid.

Meileldut kokku võttes konstateerime: kasvatada noori looduskaitse vaimus on võimalik seoses laagri kogu argi- ja ka pidupäevag eluga ning kõikide siin toimuvate üritustega.

Asudes selle vastutusriika töö juurde, tuleb eelkõige tunda huvi selle vastu, kuid võrd kindlalt on pioneerides juurdunud loodusesse suhtumise põhireeglid. Kogemused näitavad, et laste käitumine looduses jätab vahel veel soovida; on näiteid ebakorrektsest käitumisest looduse suhtes nii laagri territooriumil kui väljaspool seda, on eksitud põhiliste "matkatarikuste" vastu tule tegemisel, loodusliku materjali kasutamisel ööbimis-kohtades; peatuskohad on sageli jäetud korrastamata jne.

Vt. lisa
Adressaati nimetamata loendame mõningaid fakte möödunud suvisest pioneerilaagri tööst: laagri territooriumi ja lähema ümbruse prahistamine ja reostamine; väravate ja ruunide "kaunistamine" lehiste ja tammede suurte okstega; traditsiooniliste "kalendriliste" kujundamisel eluslooduse lubamata materjali kasutamine, nagu kuuse laduvõrsed, männi oksad, noored, okaspuu küljest rebitud käbid; "Osavate käte" ringi poolt laevukeste väljatremimiseks põliste mändide küljest lahtikangutatud koore kasutamine; sipelgapesade lõhkumine; puude maharaiumine pargis /!/. jne.

Sellised faktid nõuavad kriitikat ja iga õpetaja-kasvataja laagris peab aktiivi kaudu tõsiselt selle vastu võitlema, selgitades taoliste nähtuste kahjulikkust ja kui nõukogude pioneerile ebaväärikat teguviisi. Vajaduse korral tuleks eelpoolnimetatud põhireeglite vastu eksijaid häbivääristada /rivistusel, seinalehes, aktiivi koosolekul/. Looduse saastamine paberi- ja einjäätmega, tarbotu okste murdmine puude küljest, erilise vajaduseta just poiste poolt massiliselt keppide valmistamine kasvavatest sarapuudest, pillavates hulkades metsalilled ja pöösastelt õite korjamine, lindude ja oravate jälitamine ning palju muud sarnast - need võivad tunduda pisiasjadena. Ometi on see eksimine elementaarsete looduskaitse põhimõtete vastu, n.ö. looduskaitse aabitsa mittetundmine ning teiselt poolt nii iga pioneeri kui täiskasvanu kultuuritaseme omalaadiliseks

möödupuuk. Oleme kaugel sellest, et mingis naiivses hardumuses seista looduseilu ees, pisarateni heldinuna imetleda kaunist õit või kõlavat linnulaulu! Ent õpilase teguviis, kui ta sihhib "ragulkast" pääsukest või mingis lõhkumise hoos peksab vitsaga karikakardelt õiemuppe - see paneb mõtlema!

Ja, eelpool nimetatud pisiasjad võivad, kui neile lapse juures ei pöörata vajalikku tähelepanu, kasvada suurteks ja meie ees on võib olla lõpuks kodanik, kes on hoolimatu ja toores, on ebakultuurne oma käitumises ka ühiskonna suhtes.

Teine osa looduskaitsealast tööd pioneerilaagris toimub nagu mingi teise kontsentrina ja hõlmab pioneeride sõda tege-

vüst, mille jooksul nad õpivad tundma loodusrikkusi, kasulikke linde, võtavad ise aktiivselt osa loodusvarade taastamisest ja uute loomisest.

Allpool esitamegi mõnesugust materjali sellele kohta. Aratoodud temaatika on näitlik ja esitatud konspektiivselt. Olgu veel märgitud, et ühe või teise ürituse läbiviimiseks tuleb organiseerijal lehitseda kirjandust, konsulteerida asjatundjatega antud küsimuses, kasutada ühe või teise spetsialisti faktilist abi.

Osutame veel sellele, et lähemat informatsiooni kõigis looduskaitssesse puutuvais küsimustes, nii vabariiklikus ulatuses kui teatud rajooni loikes, saab metssamajanditest või rajooni looduskaitse komisjonidest (asuvad täitevkomiteede juures).

A. PIONEERIDE TEGEVUS LAAGRI PIIRIDES

I. Laagri territooriumi hooldorastus

1. Üldine:

Kogu laagri territooriumi korrashoid - pidev jälgimine, et laagri loodus poleks prahistatud ega reostatud, et ei toimuks ka eksimusi looduskaitse põhireeglite vastu.

2. Üksikasjaline:

Lipuväljakule, rühmade magamisruumide juurde ilupeenarde rajamine ja nende hooldamine, "kalendrilehe" igapäevane kujundamine, vaasidesse lillede muretsemine jne.

II. Vestlused /koondused/

Vestlused on mõeldud kohtumistena rakendusteadlastega /metsaülem, kalandusliku uurimisinstituudi kaastööline, looduskaitseala juhataja, koduloomuuseumi töötaja, looduskaitse keskasutuse juhataja jt. või näiteks looduskaitse ühiskondlik inspektor, kalasportlane, jahimees või metsavaht/, kes vestleksid oma tööst, seostades seda looduskaitse küsimustega.

Niisuguste vestluste teemadeks võivad olla "Mets-roheline küld", "Noore kalasportlase meelespea", "Hoolitseme metsloomade eest", "Kasulikke putukaid" jt.

On väga soovitatav, et vestluse käigus pioneerid jutustaksid oma sellekohasest tegevusest laagris või annaksid lühiülevaateid looduskaitsealasest tegevusest oma koolis.

Eriti tuleks rõhutada ühe sõpruslõkke korraldamist k.a. suvel, kus esineks mõni looduskaitse veteran ja vestleks teemal "V.I. Lenin ja looduskaitse". Kohtumine toimuks NLKP 60. aastapäeva tähistamiseks korraldatavate ürituste raames. Lühijutte esitaksid pioneerid ise. Kunstilise isetegevuse osasse sobivad loodusetemaatilised ettekanded /luuletused, katkendid juttudest, muusikapalad/.

III Ringide töö

1. Naturalistide ring - mitmesugused temaatilised üritused

a) Meie laagri looduskaitse väljak.

Paik valitakse eemal laagri keskusest, kuskil laagri "vaikses nurgas", kus loodus veel enam-vähem on inimesest puutumata. Väljakul maksab nagu mingi looduskaitseala režiim, kus ei tohi korjata lilli, murda oksa aga lamada rohul, kus võimalust mööda on silmapaistvamate taimeliikide esindajad varustatud nimesildiga. Vastavat lipikut kannab ka siin leiduv sipelgapesa, linnupesa või asustatud pesakast, ka maa- ja leitud kimalase pesa. Omaette väljapaneku võivad moodustada ka mitmesugused tehispesade näidised (valmistatud "Osavate käte" ringi poolt). Väljaku äärel on soovitatav püstitada ka vastav silt naturalistide hoolde alla kuuluva väljaku nimega ja teadaandega, millal toimub väljaku tutvustamine.

Väljakul võib organiseerida ka väga huvitava viktoriini. Rida taimi, ka mõni zoologia-alane objekt varustatakse lipikuga, millele kirjutatakse vastavad küsimused. Näiteks: 1. Miks selle kuuse all on rohttaimi nii hõredalt? (vähe valgust); 2. Kumb võidab? (Metsa all kasvamas kuusk ja selle kõrval märksa pikem kask. Eram varjulembese puuna kasvab kuusk kasest üle ja lämmatab viimase ära). - 3. Kes ma olen ja mida sa minust tead? (Jänesekapsas - maitstes hapukas, sisaldab oblikahapot; lehtede asetuse muutumine seoses vihma ja madalama temperatuuriga, ka ööseks). - 4. Kust saan ma endale toitu? (Härghein-poolparasiit). - 5. Mis veel sattusin siia? (Tael, kõrgemal mõne puu, näit. haava või kase küljes; arenenud kooreprakku kantud seene eosest). 6. Miks pole mu koorel põikilõhesid? (Mänd" tüve jämedamaks kasvamine toimub kambiumi uute rakkude tekkimisel sellest sisse- ja väljapoolle). - 7. Kui palju olen sinust noorem? Või koguni vanem? (Küsimused mõne noore kuuse või ränni kohta; määratakse okste koderikkude arvu järgi). - 8. Kas olen sinust tugevam? (Lipik sipelgapesa juures; teatavasti suudab sipelgas viia paigast kandami, mis on temast mitu korda raskem.) - 9. Kelle töö? (Orava või ränni poolt muritud, maas lamavate kändide). - 10. Mis on minust kasu? (Lipik ravimtaime juures).)

b) Meie laagri kasulikke lunde.

Kuna pioneerilaagri aeg langeb perioodile, mil enamikul lindudest pojad juba koorunud, koorumas, või on haudumise viimased päevad (välja arvatud linnud, kes suve jooksul mitu korda pesitsevad), siis on võimalik teha vaatlusi poegade toitmisest, linnu käitumisest pesapaiga ümbruses. Kergemini on jälgitavad (Mitte unustada märkmeid!) üldtuntud linnud, nagu näiteks kuldnokk, pääsukene, kärbsenäpp, linavästrik jt. Kui laagri läheduses on pesitsemas valge teonokurg, siis on huvitav jälgida ka seda kaitse all olevat lindu.

Laagri territooriumile võiks ülesse seada ka lindude pesakaste. Pole nõuetav, et seda tehakse, nagu see tavaks, ainult seoses lindudepäeva tähistamisega. Pesakaste võib välja panna ka suvel ja sügisel; talvitunud linnud leiavad neis talve karmides tingimustes varju.

- 5 -

c) Seinalehe väljaandmine (Kaastöö ülelaagrilisele lehele)

Aeg-ajalt ilmuv seinaleht omab teatud stimuleerivat toimet pioneeride tegevusele ka laagri olukorras. Muljed matkadest, fotod südamustest laagris või maastikumängul, artiklikesed huvitavatest loodusobjektidest, satiiriline märgo või karikatuur mõnest "virisejast" või "laiskporstist" jne. on omamoodi koluvõtteks ringi/rühma/ tööst laagris. Ka pakub huvi seinalehe kujundamine, eriti siis kui selle juures kasutatakse looduslikku materjali (käbid, sammal, limuste tükkjad koad, omapärane kujuga kuivanud oks või puujuure tükk jms). Seinalehele tuleb leida ka schiv, algupärane nimi ("Metsavana pajatused", "Rähn", "Vana taan-jutustab...." jms.). Seinalehe väljaandmisega võiks panna alus traditsioonile - jätta seinalehtede materjal laagri arhiivi (Vastav album, kuhu kleebitakse positiivid ilmunud fotodest ja artiklid, karikatuurid jne.) Järgmisel suvel peaksid seda albumit täiendada juba uute vahetuste noored naturalistid.

2. Noorte kalasportlaste ring.

Ringi liikmete tegevus oleks ühekülgne kui nad tegeleksid ainult kalade õngitsemisega. Tänapäeva kalasportlase ülesanded on laialdased, milleks noori tuleb aegsasti kasvatada. Könelemata sellest, et ringi liikmed peavad olema tuttavad kalapüügi eeskirjadega, võivad nad koguda väärtuslikke andmeid kalade bioloogiast, eriti hooaja vaatlusmaterjali (ihtüofenoloogilised vaatlused). Ringil tuleb organiseerida ka mõni vestlus kohaliku kaluri, kalasportlase, kalakaitse inspektori või kalanduse eriteadlasega. Kui võimalik, siis korraldada ekskursioon kalahaudejaama või tiigimajandisse.

3. Osavate käte ring.

Muu töö kõrval valmistada tehispesi lindudele ja varjupaiku nahkhiirtele; naturalistide ringile mitmesuguseid etikette ja plakateid (vt. eespool).

4. Fotoring.

Fotode (positiivide) valmistamine looduse ja looduskaitse teemadel (koostöös noorte naturalistidega) nagu näiteks, matka korras külastatud kaitsealast, motiive keelualadest, põlistest puudest, kaitsealustest rändrahnudest, laagri loodusest jne. albumite, seinalehtede ja näituste jaoks.

5. Rohelised patrullid.

Looduskaitse reeglite täitmise jälgimine laagri territooriumil ja selle vahetus ümbruses. Looduskaitsealast tegevust koostöös naturalistide ringiga.

B. Jalutuskäigud, ekskursioonid, matkad väljaspoole laagri piirkonda

See huvitav pioneeride aktiivne vorm leiab laialdast kasutamist. Tuleb vaid kanda hoolt selle sisustamise eest, et poleks unustatud ei õpetlik ega kasvatuslik moment. Tävali-

selt on, eriti pikemad patkad, kompleksed ja kavas on erilaidiliste paikkondade ja objektide külastamine. Marsruudid, olenevata nende pikkusest, tuleks koostada nii, et oleksid võimalust mööda haaratud ka looduslikud vaatamisväärsused, kaitses-typi keelualad ning üksikobjektid. Kui on aega, siis pildistagu, kirjeldatagu neid. Väga soovitatav on koostada ja joonistada marsruudi skeemid, vaatamisväärsuste äratähendamise ja jätta need laagri arhiivi kasutamiseks järgnevatele vahetustele.

Näidiseid temaatilistest ekskursioonidest

Läheme seenel!

On vajalik, et kõik laagris olevad pioneerid tutvuksid lähemalt meie metsade seenerikkusega, õpiksid tundma söödavaid ja eristama mürgiseid seeni. Selleks tuleks viia läbi rühmiti rida ekskursioone - seente kogumist. Sissejuhatavalt on otstarbekas meenutada seente reeglipärasest korjamisviisi: seeneniidistiku katkirebimise vältimiseks noa abil tuleb seene vars maa ligidalt läbi lõigata. 2 3 1

Asjast huvitatutele, kindlasti aga naturalistidele, soovitada koguda osa seeni koos terve varrega samblas, et laagris **organiseerida seente näitus**. Palju huvi pakuks ka "Seenekalendri" vormistamine, s.t. piltlikult esitatud andmed ühe või teise seene ilmumise kohta.

Appi metsa elanikele - meie sõpradele!

Üks päev laagris kuulutatakse ühelaagriliselt toiduvarumiseks kasulikele lindudele ja ulukitele nende lisatoitlustamiseks talvel. Üritus tuleb viia koostöös metsamajanduse resp. jahinduse alal töötajatega, kellelt saadakse ka instruksioonid ja kellele antakse hiljem üle ka varutud toit.

Kõne alla võiks tulla (suve esimesel poolel) nõgese, vaarika ja paju (remmelgas) võsudest vihtade valmistamine. (Kõhta saunaviha suurusteks kimpudeks ja kuivatada varjulistes, tuuletõmbelistes kohtades). Suve teisel poolel võiks varuda lindudele mitmesuguseid seemneid, nagu ohaka, oblika jt.

Üritus korraldada rühmade kaupa, igaüks omal marsruudil; kuulutatagu välja ka rühmadevaheline võistlus.

Metsaapteek

Jalutuskäigul metsa tutvuda ravimtaimedega. Nende kogumiseks tuleb pöörduda lähema apteegi poole (igal aastal on omad nõuded ja tingimused!) lähema informatsiooni saamiseks. Naturalistidel tuleks valmistada ravimtaimede herbaarium. Droogide korjamist läbiviia asjalikult, et ei läheks kaduma seda hinnalist loodusvara. Võimaluse korral organiseerida vastav näitus. Näituse avamiseks paluda külalisena vestlema apteegi-töötaja.

Analoogiliselt võiks organiseerida ka tutvumist mürktaimedega, eriti nendega, mille viljad on silmapaistvad ja maitsmiseks meelitavad marjad.

Kas tunnete sipelgaid - meie metsade kaitsjaid?

Peamiselt naturalistide üritus. Valida metsa all välja mõni metsakuklase pesakuhil ja korraldada selle juures vaatlusti sipelgate tegevuse kohta. Pildistada ja möödistada pesa.

Viljade
võistlust.

Mõnes metsakvartalis (metsamajandi või metskonna tööta- ja juhendamisel) viia läbi sipelgapesade loendus; teha vastav kaart sellest kvartalist pesade äramärgimisega; suurematele pesa- kuhilatele teha peale varjendid.

C. V i h m a p ä e v a d

Halb ja vihmane ilm võib tunduvalt segada pioneeride plaanikohast tegevust laagris. Niisuguses n.ö. tujutus meeleolus aitavad sageli olukorrast välja laagri ruumides või kuskil ulu- aluses läbiviidavad üritused, nagu mängud, viktoriinid, huvitavad vestlused jms.

Leidub ka bioloogilisi, kitsamalt looduskaitse temaatilisi üritusi, mis loovad elevust, sisaldades samal ajal rohkesti kasvatuslikku ja õpetlikku elementi.

Nende läbiviimiseks tuleb pioneeridel meenutada koolis saadud teadmisi, lugeda käepärast olevat kirjandust, pida nõu spetsialistiga, kasutada ka laagri päevil saadud kogemusi, kogutud materjale.

Kas homme on ka vihmane ilm?

Vestlus ilmade ennustamise teemal. Eriti sobiv läbi viia juhul, kui laagris tehakse meteoroloogilisi vaatlusi.

Kas tunnete laagri loodust? (Tunnete neid loomi?)

Vastaval alusel kujundada montaaž ka laagri territooriumil või matka käigus tehtud fotodest, joonistustest, kogutud looduslikust materjalist (Anonüümne!). Kõrvale asetada kastikene vastuste jaoks. Viktoriin panna välja hommikul, tulemused avaldada õhtul. Kui võimalik, siis paremad vastajad premeerida.

Vestlus: Ebausust loomade ümber (Meie õiseid sõpru)

Vestluse eesmärgiks on hajutada veel esinevat ebausk ja levinud ebatõde rea meie loomade kohta, pealegi on nad enamikus looduskaitse all, nagu näiteks vaskuss, kärnkonn, nahkhiired, öösorr, kokulised ("öökullid". Vestlus on soovitatav illustreerida piltidega kõne all olevatest loomadest; veel parem oleks demonstreerida näiteks elusat kärnkonna või vaskussi.

Vestluse viivad läbi naturalistid. Vestlus võiks lõppeda üleskutsega tutvustada omalt poolt neid kasulikke loomi, neid kaitsta, või ehitada varjendeid (nahkhiirtele).

X X X

Esitatud materjal on aratoodud seoses Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu Prosiidiumi otsusega 4. aprillist 1963. a., millega kohustatakse ametiühingute komiteesid otsustavalt parandama looduskaitsealast tööd pioneerilaagrites. Tulenevalt konspektiivsusest saab ta ainult osaliselt stimuleerida seda tööd laagris, milline põhiliselt oleneb vastava kaadri olemasolust, majanduslikust baasist, aga ka laagri sisulise töö õigeaegsest ettevalmistamisest.

K i r j a n d u s t

/Alljärgnev loetelu antakse abimaterjalidena üksikute teemade-laagri ürituste-kaupa/.

Vestlused: "V.I.Lenin ja looduskaitse"

Aleksejev, O. Jahil (luuletus) "Pioneer", 1960, nr. 4
Gils, S. Kuus aastat V.I. Leniniga. Tallinn, 1958.

Kononova, A. Jutustusi Leninist. Tallinn, 1945

Markusenko, P. Matk mägedesse. "Pioneer", 1960, nr. 4

Netšvolodova, N. ja Reznitsenko, L. Lenini noorus.

Tallinn, 1961. -- Omaste mälestusi V.I. Leninist.

Tallinn, 1957. -- Petrov, F. Järeltulijatele mõeldes

"Eesti Loodus", 1961, nr. 1.

Ringide töö: Naturalistide ring - Meie laagri kasulikke lunde

Tamm, R. Ornitofenoloogilised vaatlused. ENSV TA Loodusuurijate Selts. Abiks loodusevaatlejale, nr. 32, Tartu, 1957. - Maasing, V. ja Laasimer, J. Pesitsusvõima-

luste loomine kasulikele lindudele. ENSV TA Loodusuurijate Selts, Tartu 1958. Noorte kalasportlaste ring - Kuld, J. Kivi kotti. Käsiraamat algajale kalamehele,

Tallinn, 1963. -- Öngemees vestleb... Kalaspordi juhendamaterjale. Tallinn, 1962. -- Ristkokk, J. Juhend ihtüo-

fenoloogilisteks vaatlusteks. ENSV TA Loodusuurijate Selts. Abiks loodusevaatlejale, nr. 24, Tartu, 1957.

Jalutuskäigud, ekskursioonid ja matkad: Juhend matkade orga-

niseerimiseks koolides. Vabar. Laste Turismi-ekskursiooni. Jaama väljaanne "Opi tundma oma kodumaad", Tallinn, 1961. -- Reinsalu, A. Matkamine. Tallinn, 1959. -- Pioneerimaleva laager. Tallinn, 1962. Looduskaitse teatmik,

Tallinn, 1960. -- Looduskaitse põhimaterjale. Tallinn,

1959. -- ENSV TA Eesti Geograafia Seltsi väljaandeid:

Saar, A. Aegviidu-Nelijärve, Tallinn, 1958; Marksoo, A.

Eesti NSV, Tallinn, 1961; -- Ivask, A. Haanjamaa, Tallinn, 1961.

-- Jalaste, H. Lihula minevikust ja tänapäevast. Kogumik

materjale. Lihula, 1961. -- Ühes rajoonis. Kogumik ma-

terjale. Antsla, 1957. -- Saaremaa. Kogumik materjale,

Kingissepa, 1959. -- Eilart, J. "Kalevipoeg ja loodus-

kaitse, "Eesti Loodus", 1961, nr. 4

Lähme scenele! -- Marland, A. Eesti NSV tähtsamaid söögi- ja mürkseeni. Tallinn 1956. -- Kalamees, K. Vähetuntud söögiseeni. "Eesti Loodus", 1958, nr. 4. -- Kalamees, K.

Eesti riisikatest. "Eesti Loodus", 1959. nr. 4 --

Nadeždina, N. Täiskorvike, Tallinn, 1957.

Appi metsa elanikele - meie sõpradele!

Maavara, V. Eesti NSV sipelgad. ENSV TA Loodusuurijate Selts. Abiks loodusevaatlejale, nr. 10, Tartu, 1953. -- Meie loomastiku looduskaitsest. ENSV TA LUS, Abiks loodusevaatlejale, nr. 43, Tartu, 1960. -- Parik, Ü. Kasulike ulukite lisaõõtnisest. "Eesti Loodus", 1961, nr. 6.

Metsaapteek

Tammeorg, J. Miks on mõned marjad mürgised? "Eesti Loodus", 1962, nr. 6. -- Kook, O., Vilbaste, G. Eesti NSV ravimtaimed, Tallinn, 1962. -- Verzilin, N. Robinsoni jälgedes, Tallinn, 1949.

"Vihmapäevad"

Meie õiseid sõpru - Plaviltsikov, N. Noortele loodusesõpradele, Tallinn 1958; Poots, L. Mõelgem ka nahkhiirtele "Eesti Loodus", 1958 nr. 1

Seeria värvilisi looduskaitseteemalisi piltpostkaarte, Tallinn 1962.